

טורים צבאיים

לבדיקת יסודי המערכה

אלעזר גלילי

העברי, אשר יבטיח את קיומו ועם זה ישמש אבן שתייה למדינה שתקום. ואולם מכאן מתחייב מאמץ רבי-צדדי וכולל, אשר ספק אם ציבורנו, על שכבותיו השונות, כבר עמד על מלוא היקפו, ואם מוסדותינו כבר מיצו את כל המסקנות שחובה להסיקן — ולהטילן על הציבור — בעוד מועד. אכן מציאות זו אינה ניתנת לשינויים קלים ומחירים בכל הנוגע לשטחי התפסותה הסטריטוראלית של האוכלוסיה העברית; אך יש ויש מקום להעתיק במהירות יחסית את מרכזי-הכובד המספריים שלה. מכאן יסיק דור בוני המדינה, את הפץ-היים הוא, מסקנות נזקבות מאוד, קצב גידולנו ומגמותיו, העול שנצטרך לשאת בו, כדריה ומוסדותיה של מדינתנו הדימוקרטית והחפשית, כל אלה אי-אפשר שלא ישקפו את צרכינו ותנאינו המהפכניים, הן מבחינה מדינית וארגונית, הן בכל הנוגע לחינוך ולבצרון הרוחני, והן מבחינה טכנית ומשקית. בארץ-ישראל „דו-מדינית“ זו, שגבולותיה הוצבו בליי-קאסס ושבחכרת יהיו הבסיס לכל מדיניות ציונית בת-מש, אי-אפשר יהיה לאחזו באמת-המידה המסורתית של „כושד הגנת גבולות“ ושל „עורף מובטח“, לשם בחינת מעמדה והיוניותה של המדינה העברית, המפתח לאלה ימצא איסוף במשקלה הסגולי, במספר אנשיה וטיב סגולותיהם, במעלתה האנושית והתרבותית, בדינאמיות הפנימית שלה, שאינה מכוונת לאכספאנסיה טריטוריאלית ואינה נזקקת לה להצדקת-קיומה בקצב אינטנסיבי של היי-שלוט, ובמשטר-מגן עממי, מתקדם.

גיאוגרפיה ישובית מבוהרת אינה הידוש בדברי ימי ישראל בארץ-ישראל, ובעיות העבר הרחוק אך צצות לפנינו בשינוי צורה — גם בשינוי מקום. תסופת הבית השני מצאה כמה גושים של האומה היהודית שהיו מרוחקים ורחוקים מן המרכז. מסעותיו של יהודה המכבי לגליל ולעבר הירדן ביטאו מציאות זו. מלכי החשמונאים טרחו לבנות „גשרים“ ישוביים, אזור בית-שאן בימי המרד הגדול לא היה שונה כל כך, מבחינת תחומי אוכלוסים (ומבחינת ערובי-התחומים), מאזור בית-שאן בימינו אנו. מצב זה הוליד, כמובן,

כמה וכמה מן המושגים המקובלים על מלחמה טעונים בדיקה בשעה שמדובר במלחמת הישוב היהודי בארץ-ישראל. הן לא בהגנת הארץ אנו עוסקים. הארץ כחטיבה גיאוגרפית אחת, בכל היותה קטנה וצרה למדי, יש בה כדי לשמש נושא לחישובים אס-טרטגיים בנוסח המקובל — של אורך גבולות וטיבם. של תזית ועורף, של „עומק אסטרטגי“ ולו גם מוגבל. אולם הישוב העברי, המהווה איים גדולים וקטנים על מפת הארץ, שקצתם מחוברים על ידי „פרוודורים“ וקצתם בבחינת איים מוחלטים, — הגנתו פורצת גדרה של המחשבה הצבאית המקובלת.

מחדשי הלכות צבאיות במלחמת-העולם השנייה נמנו וגמרו, כי הקיץ הקץ על מושגי „חזית רצופה“, כי מעתה תשלוט התפיסה של „הגנה היקפית“ על כל נקודה ועל כל אזור מוגן. חידושי-תורה אלה אמנם הורגמו לא אחת ללשון המעשה (ה„קיפודים“ הגרמניים ברוסיה, ה„חיכות“ הבריטיות במדבר המערבי, וכיו”ב), אך לכלל שיטה לא הגיעו. ואילו המציאות הגיאוגרפית-הישובית של ארץ-ישראל יש בה משום הגשמת ציורי דמיונה הנועזים ביותר של „האסכולה ההיקפית“, המושג של „אגף“ — קצה-חזית, מימין או משמאל — אין לו כמעט משמעות של ממש בתנאינו, להוציא מקרה ישובי-חוף מסוריימים, כמעט כל כברת-חזית אצלנו שני אגפיה „נפגשים“, באותם האזורים, שבהם מתלכדת שורת ישובים לגוש הגנתי — מהווה היא, לרוב, שרשרת שחליותיה אינן רחבות ביותר, הניב השגור „אין כאן עורף, הכל חזית“, אשר מלחמת-האוויר הפכה אותו למציאות אכזרית לגבי יושבי ערים באירופה בשנות 1939—1945, מתפרש פירוש חדש, וכלל לא על דרך המליצה: הכרח הוא גם בהתגוננות פעילה (להבדיל מענייני הג”א) של האוכלוסיה בהמוניה מפני אויב-שכן, שרשרת-המגן נבדקת לכל חליותיה, ה„קדומניות“ וה„עורפיות“ גם יחד, ועמידתה במבחן מותנית כאן בעמידת כל חוליה.

כך היא המציאות. ראייתה כמו שהיא — תנאי קודם להתגברות עליה, ולביצור מעמדי-מגן ליישוב

כתיקונה, שאינה מסייגת בסייגים הקיימים בארץ ישראל, כי חלילה לו למצביא להחזיק בשחיתות קרקע שאינם הכרחיים, המכבידים על מערך הכוחות הכללי, אלא ראוי לו להיות מוכן לוותר על שטחים ונקודות, אם הויתור הוא הכרחי לעריכת חילו להתמודדות. כלל זה אין בו, ביסודו של דבר, ממשות בתנאינו אנו — פשוט, משום שאין ביכלתנו ברוב המקרים, לקיימו. כבימי ערב תל חי, עדיין אנו משועבדים לשאלת השאלות: „אם נתחיל בעזיבה — עד היכן?“ אין אלה אמיתות שברגש בלבד. הנחות יסוד הן, ומהן תוצאות צבאיות. מהן נובע צו אי-הפינוי, ההכרח להתבצר ולהתחפר בכל מקום, להחזיק מעמד גם במנותק; ומהן נובע גם הצורך בחיל „המחלק“ לכל קבוצה של ישובים פזורים.

הגנה מרותקת ונוקשה כל כך על כל ככרת ארץ וכל נקודה מולידה את ההכרח במלחמת-עמדות ממש מול התקפה; ההיאבקות על גבעה שבקרבת-מקום, על בקעה אחת של „שטח מת“ בסמוך לשוב, הוסכת מערכת-גורל לאותו מקום ולמגיניו. בועיר-אנפין, הרי זו מלחמת-עמדות מובהקת לא פחות מבחינת המערב בשנות 1914—1918, אך יש שהיא גם „היקפית“, תוך כיתור אויב ועמידה עד הסוף, בצפייה לעזרה מחלצת. ביכלתנו לארגן שיטת-הגנה כזאת, משולבת בסידורי-עזר ותגבורת אזוריים, מותנה סיכוי הצלחתנו.

הרי זה, שוב, בחילוף צורה ותנאים, הציוני שנשמע מפי יוסף טרומפלדור: „לעמוד עד קצה היכולת“, או הוסיף טרומפלדור: „כל זמן שלא יבואו בתותחים“, הפעם נוסל הסייג — וממילא גובר הציוני של בצרון מוקדם, של התחפרות, של סיגול הישוב שב-חזית“ לכל מצב צפוי.

• • •

עמידה כזו היא תנאי מוקדם, אך לא די בה. רחוקה היא מלהשיב תשובה המניחה את הרעת על שאלות הגנתנו ונצחוננו, מועט שכרה ומועטת תקותה. בד בבד עם מלחמת המגן המרותקת לשוב ולקרר קע, העיקשת, הפוזיציונית באופיה, הכרח הוא כי ירבה כושר התנועה הוויגוק, האם פירוש הדבר שמלחמתנו תוכל לשאת אופי „פרטיזני“ מובהק?

ודאי שלא. סגולתו הראשונה של הפרטיזן: יש בידו להפקיר שטחים, לנרוד ממקום למקום מבלי להיות כבול להגנה על נקודה מסוימת דוקא. אפשרות זו, כמבואר, אינה בידנו. מדובים מדי „בסיסינו החיוניים“: כל נקודות הישוב, מכאן מתחייבת עוד מסקנה: הפרטיזניות כשיטה — לא; הפרטיזניות כטכניס — הן, חילול קלים וניידים, מיבצעי לילה, צליחת שטחים קשיים-עבר במפתיע, הופעת

מקומות תורפה רבים. אך אין ספק בדבר, שלקח העבר מכאן ורמתו הטכנית של זמננו מכאן מאפיינים סתימתן של הפרצות הידועות מגי'קדם.

אך מעל לכל ההבדלים בולטים הצדדים השווים שבצרכי התקופות: גושי ישוב נפרדים ו„גבולות“ סביב להם. מהיבטים כוננותם של כל איש ואשה בכל מקום. אכן חיל המגן המקומי והאזורי לובש בתנאינו צורה שונה לחלוטין מזו שיש לו בארצות-המערב, ה„חר-לאומיות“ בהרכבו, ואפילו בדור של נחיתות צנחנים, מאידך, אם אי אתה רוצה שהאויב יעבור לו מנקודה לנקודה ומגוש לגוש, על מנת לתקפם בנפרד, ולאספם כאסוף ביצים עזובות — חובה עליך לקיים כוח מרכזי ובעל-עצמה, המאפשר גם תגבורת מרעית לכל אזור מותקף, גם נטילת יזמה במצבי מלחמה („מלחמת“ במשמעותה המובהקת, שאין לסניה אלא שני צדדים). כך, ביסוד, היה הדבר בימי ההשמונאים, כך, בתוספת ארגון, שכלול היקף, מוכרח הדבר להיות גם כיום.

גם מושגי הגיוס, ככל שהם שאולים מעמים ומדינות כתיקונם, נטולי ממשות בתנאינו, מתרחב עד מאד מספרם של נושאי-הנשק; ולעומת זאת, משתנה אחוזם של אלה המשמשים צבא-שדה מרכזי, ללא ריתוק למקום. אין לך עם בהיסטוריה החדשה, להוציא אולי את הבורים, שנדרש בהיקף כזה לשאת נשקו גם בביתו. גם ההבחנה „אזרח בביתך וחייב בצאתך“ פקע כוחה לגבי הלק גדול מאד מן הישוב, מספרי הגיוס המרוכז שוב אינם מבטאים את היקף מאמץ-ההגנה הרצוי, ואף המצוי. אמנם עובדות אלו יש בהן משום הגבלת החיל המרכזי; אך ככל שהחיל הזה, אשר לו משפט הבכורה, נשען על רשת בסיסים ענפה ומשתלב שילוב פעולה בחילות-המגן המקומיים, עצמתו גוברת ואפשר הפסדו יוצא בשכרו. מפה ישובית והגנתית זו, ומיבנה מוכרח זה של כוחות-המגן היהודיים, מה ציוויים מתחייבים מהם מבחינת מגמות המלחמה, תכניות הפעולה הצבאית וכללי הנהגה הטכסיים של הישוב? רבים התנצחו בהלכה: „אזרח-מלחמה פרטיזני או סדיר“, „גיידות או חזית יציבה“ וכיוצא באלו — מפת הישוב, התנאים הפוליטיים של קיומו, המציאות הנפשית של הישוב והעם בגולה, גוזרים גזירות מוחלטות החוצות על סני ויכותים אלו. אין אסטרטגית-המגן שלנו חפשית כל עיקר, ליתר דיוק: יש בה מידת חופש לגבי פגיעת האויב; אך אין בה כל חופש לגבי נסיגה, או פינוי במחשבה תחילה. ספק אם יש עוד עם או חיל שיהיה כפות כל כך לכברות-ארץ מצומצמות ולישור בים קטנים ומפורדים, כלל גדול בתורת אסטרטגיה

חיוניים; ויש לעשות הכנות של ממש — הן מבחינת הבניה וסיבול בנינים, והן מבחינת הכנת הנפש — על מנת להפוך אוורירי עיר שלמים להטיבות עצמאיות להתגוננות ולהסתערות; ויש להחיש את ההכנות לקראת מצבי הרעשה ממושכת, הקמת עורקי-תנועה מתושרים בתוך הישוב ו"שריון" כמה מצרכיקים ראשוניים. הרבה ממה שהחטרנו אפשר גם בלעדיו, אך היה בו כדי להקל. עלינו במקצת את סבלה של המערכת. רב מזה חלקם של הדברים הניתנים לתיקון, אם נהגור כל כוחותינו ונזכור כי בשעת סכנה גדולה יש הצדקה גם לתשלומי ביטוח גבוהים מאוד, לשמירת ה"יש" שלנו לימים הבאים.

היש מקום לסיפוקימה בשעה שאנו באים לסכם סיכום צבאי פיוח את לקח החדשים האחרונים? אם נצמצם מבטנו ל"קו הראשון" של הגנתנו — ישובי-הספר ואנשי-העמדות — הרי החשובה: הן, אך אם נבוא לדון בכוננות הכללית של הישוב לקראת הבאות (ובהרבה מקומות — לקראת יום מחר או מהרתיים) ואף בהגברתו וביצורו של אותו "קו ראשון" — אין מקום לשאנונות ולקורת-רוח.

רוב רובו של הישוב עדיין אינו דרוך ומצויד כראוי — בחומר וברוח — לקראת הסכנות הנשקפות לו. לא מהעדיר רצון או מסירות, אלא מהמת פיגור החביעה אחר הצרכים האמיתיים, מפני מיעוט המסגרות להפעלת הכוחות המצויים, ומפני צמצום ההדרכה לעומת הצרכים (ולפרקים משום ריבוי סמכויות בלתי-מוגדרות, הסומכות זו על זו יתר על המידה). ימי מלחמה יפים לשתיקה בכמה תחומים. אך במה דברים אמורים, כשכלל זה אינו בא לחפות על תקלות ופגמים. על הרכה מאלה חובה לדבר בפומבי גם בימות מלחמה. הולוול בחובה זו סכנה טמסית יש בו לסיב מאמץ-המלחמה ולשלימותו. שנתה הראשונה של מלחמת-העולם השניה היתה לקח הגון בחשיבותה של אותה טובסטנציה מכרעת ששמה: זמן. סיסמתן של מדינות-המערב: "הזמן פועל למעננו" — נתפרשה בשניות-יתר עלידי אישי-כלכלה אנגלי שאמר: "הזמן פועל למעננו — כשאנו משתמשים בו מלוא השימוש"; ואמנם אימרה זו כותה יפה אך במלואה. מה שנעשה יש בו, מכל מקום, ערובה נאמנה להצלחת המאמצים. עשינו אולי יותר מההיו עושים עמים בעלי-מדינות באותו פרק-זמן וביחוד באותם התנאים. הגיוס עשה חיל, וכבר נראית ברכתו. בצרוננו הכללי של ישובנו שופר, בשורת נעורינו נתגלתה בכל תפארתה. כל אלה נותנים יסוד להמשיך. תגשמתו הדחופה של המשך זה היא תמצית הלקח של הפרק הראשון למערכת.

סמע באגפו ובערפו של האויב, הסתננות נועזת בין גושיו, תבלה בעורקי תעבורתו, עזרה לבתרי-חיות מותקמים מתוך שיתוף עם מגיניהם — אלה ואלה בין האפשרויות והציוויים אשר לפני שלוהות התנועה והמהלומה בחיל-המגן העברי.

אכן אלה השניים — ההגנה התקיפה על המקום והפעולה הנועזת נוסה קומנדו — היו שני הגילויים של עמידתנו ברכע-השנה הראשון למלחמת המדינה העברית. אין להניח כי מלחמה זו תוכל להסתפק בשניים. התפתחות המלחמה, והסתלקותו המודרגת של "הצד השלישי", יעלו ויביאו כוחות-מגן מרוכזים ומקיפים יותר, והם יפנו לאזורים שבהם תהיה צפויה היאבקות שבהכרעה. לאלה, בצד שני הגילויים ההם, הנוכרים, ואף הם במהדורה משוכללת ומוגדלת — תינתן רשות-הדיבור בשלב המבטן החמור ביותר.

• • •

בחדשי המערכה הראשונים ניתן לנו לראות ברור את שני הפנים של מטבע עמידתנו — זו המרותקת אל המקום, וזו ההורסת אל מערכות האויב. ברוב גילוייהם לא הכיזבו ולא סתרו את הנחות-היסוד למלחמתנו. עתונותנו היומית הרבתה לדוש בפרטים אלה, וביחוד כדרמטיים שבהם, כקרבות גוש עציון, יחיעם, טירת-צבי, אכן תקיפות ואורך-רוח במידה לא פחותה מוז נדרשו גם במצבים של הסגר טמושך, זרוע מארבים לתחבורה והתקפות על נקודות, כבגליל העליון ובנגב. אך אמת היא שהקרבות הזכרים הדגימו במובהק את תכונת ההופעה הממושפעת והמתואמת, אשר היא אולי גדול יתרונותינו במערכה הצבאית גרידא. ועוד: הופעה זו יש לה לפרקים השסעה מכרעת בהגנת מצודות ישוביות נידחות. עיין: כפר אוריה, כפר סולד, ועוד בצפון ובדרום.

הצד השני של המטבע — כושר התדירה למרחק והפגיעה במקום לא-צפוי — נזדקר בבהירות בהתקפה על כפר סעסע, בלב השטח הערבי של צפון הגליל המערבי, על גבול הלבנון, ובצומת שני עורקי-תחבורה עיקריים של הכנופיות. מעשה סעסע היה עד היום המוסת החותך ביותר, שאין עוד כוחנו צמוד לרצועה הגיאוגרפית הצרה של ישובינו.

הרבה החמצנו בטרם היסתח המערכה. לא מעט החמצנו גם בתרשיית הראשונים. אך הלילה לנו לדחות את מילוי החסר אף לשעה אחת. יש להחיש ארגונו והכשרתו של חלק מכוו-האדם שלנו לצרכים שונים המשמשים תוספת וסעד לחזית הלוחמת; יש לערוך מערכת ארגון כוללת של הישוב לא רק למלחמה רבת-י, כי אם גם לכל מצור ומיצר מקומי; יש להגביר ריכוזם ו"ארגונם" של כמה מצרכים וחמרים